

41. უაიტი შვედეთის წინააღმდეგ

(White v. Sweden)

(N 42435/02)

საქმე შეეხება შვედეთის
ყოფილი პრეზიდენტის –
ულოფ პალმეს შესაძლო
მკვლელობის ეინაობისა და მისი
პიროვნების თაობაზე ინფორ-
მაციის გამოქვეყნების გამო
გაზეთების რედაქტორთა
გამართლებას.

11 იანვარი, 2005წ.

გადაწყვეტილება

საჩივარი მიჩნეულია მიუღებლად,
როგორც „აშკარად უსაფუძვლო“

ფაქტები:

მომჩივანი ენტონი უაიტი გაერთიანებული სამეფოს მოქალაქეა და ცხოვრობს ბეირაში (მოზამბიკი).

1996 წლის 29 და 30 სექტემბერს, შვედეთში, ორმა უმთავრესმა საღამოს გაზეთმა – „Expressen-მა“ და „Aftonbladet-მა“ გამოაქვეყნა სტატიათა სერია, რომლებშიც მომჩივანი მოხსენიებული იყო როგორც შვედეთის პრემიერ-მინისტრის – ულოფ პალმეს მკვლელი.

1998 წლის 23 სექტემბერს მომჩივანმა აღძრა კერძო ბრალდების საქმე (private prosecution) გაზეთის რედაქტორების წინააღმდეგ. მისი აზრით, რედაქტორები პასუხისმგებელნი იყვნენ მძიმე დიფამაციისა და საშუალო ხარისხის ალტერნატიული დიფამაციისათვის პრესის თავისუფლების შესახებ აქტის (ნაწილი 7. მუხლი 4. პ.5) და სისხლის სამართლის კოდექსის (ნაწილი 5. მუხლი 2 ან 1) საფუძველზე. მან, აგრეთვე, აღძრა სარჩელი და მოითხოვა კომპენსაცია სულიერი ტანჯვისა და მატერიალური ზიანისათვის.

საქმის განხილვა რაიონულ სასამართლოში პირველი ინსტანციით.

სტოკჰოლმის რაიონულმა სასამართლომ ჩაატარა საქმის ზეპირი მოსმენა (2000 წლის 27 და 28 იანვარი, 1-3 თებერვალი). იმ საქმეებისათვის დადგენილი ორდინარული პროცედურის შესაბამისად, რომლებიც შეეხებოდა პრესის თავისუფლების შესახებ აქტის საფუძველზე სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. სასამართლო შედგებოდა სამი პროფესიონალი მოსამართლისა და ცხრა ნაფიცი მსაჯულისაგან.

სასამართლომ „Expressen“-ში გამოქვეყნებული სტატიის თაობაზე მსაჯულებს დაუსვა ორდინარული შეკითხვა, ხოლო „Aftonbladet“-ში გამოქვეყნებული სტატიის თაობაზე – 76. თითოეული შეკითხვა შეეხებოდა სტატიებში მითითებულ ერთ ან რამდენიმე განცხადებას ან მომჩივნის სურათს. მსაჯულებს პასუხი უნდა გაეცათ კითხვაზე, შესაბამისი განცხადებებისა და სურათების გამოქვეყნება წარმოადგენდა თუ არა ან უხეშ (gross) ან და ჩვეულებრივ დიფამაციას (defamation of the normal degree). მსაჯულებმა მხოლოდ ექვს შემთხვევაში მიიჩნიეს, რომ გამოქვეყნებული განცხადებები და სურათები წარმოადგენდა საშუალო ხარისხის დიფამაციას. დანარჩენ შეკითხვებზე მათ უარყოფითი პასუხი გასცეს. დადგენილი წესის თანახმად, მსაჯულთა გადაწყვეტილება რედაქტორთა უდანაშაულობის შესახებ საბოლოო იყო.

საგაზეთო სტატიებში მომჩივანი დახასიათებული იყო, როგორც „კრიმინალი“ ან როგორც „გასაკიცხი პიროვნება“. კერძოდ, ნათქვამი იყო, რომ მას მოზამბიკში გააჩნდა რამდენიმე კომპანია, რომელიც დაკავშირებული იყო მაფიასთან, იარაღისა და ნარკოტიკების უკანონო ვაჭრობასთან; ის იყო სამხრეთ აფრიკაში ყველაზე დიდი ბრაკონიერი და დიდი წვლილი მიუძღოდა იმაში, რომ მოზამბიკში სპილოები გადაშენების გზაზე იდგნენ; იგი ძალზე დიდ ფულს შოულობდა ბრაკონიერობით. გადმოცემული იყო, აგრეთვე, სამხრეთ აფრიკის სადაზვერვო სამსახურიდან დაუსახელებელი წყაროს შემდეგი ინფორმაცია: „იგი აღადიანთა იმ ტიპს განეკუთვნება, რომელიც დაუსჯელი ვერ დარჩება, ის კლავს წამიერი ყოყმანის გარეშე“. გაზეთ „Expressen“-ის ჰელდაინი კი ასეთი შინაარსისა იყო: „მასზე მიუთითებენ, როგორც ულოფ პალმეს მკვლელზე“.

რაიონულმა სასამართლომ (2000 წლის 24 თებერვალი) გაამართლა რედაქტორები და უარი უთხრა მომჩივნის სარჩელს

ზიანის ანაზღაურებაზე მან აღიარა, რომ ექვსი პასაჟი მომჩივანს აღწერდა, როგორც „კრიმინალს“, ანდა როგორც „გასაკიცხ პიროვნებას“, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ ძალზე დიდი იყო შესაბამისი განცხადებებისადმი საზოგადოებრივი ინტერესი, ხოლო მომჩივანს არ გააჩნდა შევდეთში სოციალური ურთიერთობები და ამიტომ მოსალოდნელი არ იყო, პუბლიკაციების შედეგად მას ზიანი განეცადა, სასამართლომ გამართლებულად მიიჩნია შესაბამისი განცხადებებისა და მომჩივნის სურათის პუბლიკაცია. სასამართლომ დაასკვნა, რომ გაზეთებს შესაბამისი ინფორმაციის გამოქვეყნების გონივრული საფუძველი გააჩნდათ. იმის გათვალისწინებით, თუ როგორ და ვისგან იყო ინფორმაცია მოპოვებული, აგრეთვე, თავად ინფორმაციის ბუნებიდან გამომდინარე, მისი ნამდვილობის შემოწმების შესაძლებლობანი შეზღუდული იყო.

საქმის განხილვა სააპელაციო სასამართლოში

სააპელაციო სასამართლომ აგრეთვე აღიარა, რომ გაზეთში გამოქვეყნებული განცხადებები წარმოადგენდა დიფამაციას, ამიტომ მთავარ საკითხს იმის განსაზღვრა წარმოადგენდა, არსებობდა თუ არა რედაქტორთა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი საფუძვლები. მანვე მიუთითა, რომ განსაზღვრულ გარემოებებში შეურაცხმყოფელი განცხადებებისაგან პიროვნების დაცვის ინტერესი შეიძლებოდა დაქვემდებარებოდა საჯარო ინტერესს.

სასამართლომ აღნიშნა, რომ პრემიერ-მინისტრის მკვლელობის საქმე იმ დროისათვის კვლავაც საზოგადოების ინტერესის საგანს წარმოადგენდა, ამიტომაც ამ თემაზე ინფორმაციის გამოქვეყნება საჯარო ინტერესს შეესაბამებოდა.

რაც შეეხება იმას, თუ რამდენად გამართლებული იყო მომჩივნის სურათისა და გვარის გამოქვეყნება, სააპელაციო სასამართლომ მხედველობაში მიიღო რედაქტორების მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ენტონი უაიტი პიროვნება კარგად იყო ცნობილი სამხრეთ აფრიკაში. მაგალითად, არსებობდა წიგნი, სადაც მითითებული იყო, რომ ენტონი უაიტი იყო ძალზე საეჭვო რეპუტაციის სამხედრო ქვედანაყოფის („Selous Scouts-ის“) „ელიტარული მებრძოლი“.

მისი სახელი კარგად იყო ცნობილი იმ სხვადასხვა ორგანიზაციების წევრებისათვის, ვისი საქმიანობაც აფრიკასა და ევროპაში ცხოველებისა და ბუნების დაცვის საკითხებთან იყო დაკავშირებული. ამიტომ ენტონი უაიტი ვერ ჩადევლებოდა ჩვეულებრივ კერძო პირად, ვისი დაცვაც განსაკუთრებულად იყო საჭირო.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ შესაბამის გარემოებებში ენტონი უაიტის სახელისა და სურათის გამოქვეყნება, ისევე, როგორც მისი პიროვნების შესახებ სხვა ინფორმაციისა, გამართლებული იყო. სასამართლომ ისიც გაითვალისწინა, რომ მომჩივანმა უარი თქვა, გაეკეთებინა რაიმე კომენტარი „Aftonbladet-ის“ ჟურნალისტების მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის თაობაზე.

რაც შეეხება ინფორმაციის სისწორეს: ენტონი უაიტი ამტკიცებდა, რომ მის წინააღმდეგ წამოყენებული ბრალდებები სიცრუე იყო და მხოლოდ „მესამე ან მეოთხე თაობის ჭორებს“ ემყარებოდა. რედაქტორები კი კვლავ ამტკიცებდნენ, რომ არ იყო გამორიცხული, სწორედ უაიტი ყოფილიყო ულოფ პალმეს მკვლელი. სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ რედაქტორებმა, რომლებსაც თავიანთი ბრალდების დამტკიცების ტვირთი ეკისრებოდათ, ვერ შეძლეს ინფორმაციის სისწორის დასაბუთება. შესაბამისად, საკითხი იმისდა მიხედვით უნდა გადაწყვეტილიყო, გააჩნდათ თუ არა მათ გონივრული საფუძველი (*reasonable basis*) თავიანთი მტკიცებებისა და მთლიანობაში რამდენად გამართლებული იყო სტატიების პუბლიკაცია.

რედაქტორებმა მიუთითეს, რომ ენტონი უაიტის გვარი და სურათი გამოქვეყნდა საერთაშორისო ახალი ამბების მედიუმში და, შვედეთის ტელევიზიით. ამასთან დაკავშირებით სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ მედიის თითოეული საშუალება თავის პუბლიკაციაზე იყო პასუხისმგებელი. თავისთავად ფაქტი, რომ მომჩივნის გვარი და სურათი მედიის სხვა საშუალებებში უკვე გამოქვეყნებული იყო, არ ათავისუფლებდა „Expressen-ისა“ და „Aftonbladet-ის“ რედაქციებს ვალდებულებისაგან, შეეფასებინათ ინფორმაციის საიმედოობა. თუმცა იგივე ფაქტი იმასაც მეტყველებდა, რომ შესაბამისი ინფორმაციის გონივრული საფუძველი მართლაც

არსებობდა. სასამართლომ დადგენილად მიიჩნია, რომ სადავო მტკიცებები ძირითადად 'სამხრეთ აფრიკის უშიშროების პოლიციის ყოფილი ხელმძღვანელის (Dirk Goetsee) განცხადებებს ეყრდნობოდა და გაზეთებმა სხვადასხვა ღონისძიებები გაატარეს ინფორმაციის გადასამოწმებლად. კერძოდ, დაუკავშირდნენ კოლეგა ჟურნალისტებს, სახელმწიფო მოხელეებს, აგრეთვე, ცხოველებისა და ბუნების დაცვის სხვადასხვა ორგანიზაციების წარმომადგენლებს. თუმცა, იშვიათი გამოჩენისების გარდა, მათ ამ პირთა ვინაობა არ დაასახელეს.

ექვსი მოწმე ჟურნალისტის ჩვენებების შინაარსი მოწმობდა, რომ ისინი დარწმუნებული იყვნენ პოლიციის ყოფილი ხელმძღვანელის განცხადებების სიმართლეში და ენტონი უაიტის პიროვნების შესახებ ინფორმაცია გადამოწმებული ჰქონდათ. მეტად საგულისხმო იყო ის გარემოებაც, რომ ინფორმაციები, რომლებიც ამ მოწმეებმა სხვადასხვა ქვეყნებიდან და სხვადასხვა ინფორმატორებისაგან მიიღეს, ერთმანეთს ემთხვეოდა.

სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნა და გაითვალისწინა, რომ სამხრეთ აფრიკის უშიშროების პოლიციის ყოფილი ხელმძღვანელი, რომელიც სააპელაციო სასამართლომ დაკითხა როგორც ჟურნალისტების ინფორმაციის წყარო, ტოვებდა ისეთი პიროვნების შთაბეჭდილებას, რომელიც ნდობას იმსახურებდა.

სააპელაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ სადავო განცხადებები შესაბამის გონივრულ საფუძველს ემყარებოდა. საბოლოო ჯამში, იმის გათვალისწინებით, რომ გაზეთებმა გადაამოწმეს ინფორმაცია, რომელიც, თავის მხრივ, გონივრულ საფუძველს ემყარებოდა, სააპელაციო სასამართლომ დაასკვნა, რომ შესაბამისი სტატიების პუბლიკაცია გამართლებულად ჩაითვლებოდა.

უმაღლესმა სასამართლომ (2002 წლის 29 მაისი) ასევე უარი უთხრა მომჩივანს.

* * *

ევროპულ სასამართლოში წარდგენილ საჩივარში მომჩივანმა მიუთითა, რომ მას დაერღვა ევროპული კონვენციით გათვალისწინებული უფლებები, კერძოდ, გონივრულ ვადაში საქმის

განხილვის, პირადი და ოჯახური ცხოვრების დატვირთვისა და უდანაშაულობის პრეზუმფციის უფლებები.

სამართლის საკითხები:

კონვენციის მე-6 მუხლის თაობაზე

ა) “გონივრული ვადის” შეფასება

ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ შიდა სასამართლოებში მომჩივნის საქმის განხილვის საერთო ვადა შეადგინა 3 წელი და რვა თვე. საქმე განხილულ იქნა სამ ინსტანციაში, მათ შორის, ზეპირი მოსმენა ჩატარდა ორჯერ, დაიკითხა არაერთი მოწმე. ამ გარემოებების და საქმის სართულის გათვალისწინებით, არც საქმის განხილვის საერთო ვადა და არც დროის რომელიმე შუალედი ვერ ჩაითვლებოდა ექსცესურად გაჭიანურებულად.

შესაბამისად, ამ ნაწილში მომჩივნის საჩივარი აშკარად უსაფუძვლოდ მიიჩნია.

ბ) „უდანაშაულობის პრეზუმფციის“ შესახებ.

მომჩივანმა მიუთითა, რომ იგი არ იყო არც ულოფ პალეს მკვლელი, არც ბრაკონიერი და არც სხვა დანაშაულის ჩამდენი. იგი არასოდეს ყოფილა მსჯავრდებული რაიმე დანაშაულის ჩადენისათვის. მისი აზრით, შვედეთის სასამართლოებმა, რომლებმაც არ გაატარეს ღონისძიებები დიფამაციისაგან მის დასაცავად, თავად დაარღვიეს უდანაშაულობის პრეზუმფციის პრინციპი.

ევროპულმა სასამართლომ დაბეჯითებით აღნიშნა, რომ დიფამაციის სისხლისსამართლებრივ ბრალდებაში (რომელიც მომჩივანმა წაუყენა მათ) რედაქტორების გამართლების ფაქტი სრულიადაც არ გულისხმობდა სასამართლოს მხრიდან უდანაშაულობის პრეზუმფციის პრინციპის დარღვევას; არცერთმა სასამართლომ არ მიიჩნია დადგენილად, რომ განცხადებები სინამდვილეს შეესაბამებოდა. მათ მხოლოდ ის გარემოება დაადასტურეს, რომ განცხადებები გონივრულ საფუძველს ემყარებოდა. პირიქით, ეროვნულმა სასამართლოებმა მიუთითეს, რომ მტკიცების ტვირთი რედაქტორებს ეკისრებოდათ. მათ კი ვერ შესძლეს ინფორმაციის

სისწორის დამტკიცება. რედაქტორთა გამართლება ძირითადად დაეკისრა ორ გარემოებას: მათ იზრუნეს მიღებული ინფორმაციის სისწორის გადასამოწმებლად, ხოლო არსებითად ეს ინფორმაცია გონივრულ საფუძველს ემყარებოდა. შვედეთის სასამართლოების გადაწყვეტილებათა არც ერთი დებულება არ გულისხმობდა დასკვნას მომჩივნის დამნაშავეობის თაობაზე. შესაბამისად, მომჩივნის საჩივარი ამ მიმართებაშიც აშკარად უსაფუძვლოდ უნდა მიჩნეულიყო.

რაც შეეხება პირადი და ოჯახური ცხოვრების დაცულობის უფლებას, ევროპულმა სასამართლომ მიუთითა, რომ საქმეში არსებული მასალა მას არ აძლევდა იმის შესაძლებლობას, განესაზღვრა მომჩივნის საჩივრის მისაღებობა ამ მიმართებაში და აუცილებლად მიაჩნდა საჩივრის ამ ნაწილის თაობაზე მოპასუხე სახელმწიფოსათვის შეტყობინება.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ევროპულმა სასამართლომ მომჩივნის საჩივარი კონვენციის მე-8 მუხლთან მიმართებაში გადადებულად, ხოლო დანარჩენ ნაწილში მიუღებლად გამოაცხადა.